

Вашу книжку кінчаю друкувати. В кінці тижня, коли буде все спокійно, пустимо в продаж.

Може Ви побачитеся з М.П.Грінченко, чи не дала б вона дозволу передрукувати оповідання Б.Грінченка про І.Котляревського та Є.Гребінку?

Василенко нібито запрошує мене в директори української гімназії в Києві. Я подав йому прохання і висловив бажання зайняти посаду учителя. Менше клопоту.

Заздрю Вам, що Ви у Києві. Там кується нове життя нашої України, здається, нема підстав сумно дивитися на будучину...

Усього найкращого. Щиро Вас поважаючий

Григорій Голоскевич.

ІР НБУВ– Ф. III. – Спр.52006. – Арк.7-9.

Список використаних джерел і літератури:

1. Чуб Дмитро. У дзеркалі життя й літератури (Статті, розвідки, спогади) / Дмитро Чуб. – Мельбурн : Ластівка, 1982. – 200 с.
2. ЦДАВО України. – Ф. 2581. – Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 3–4.
3. Маловідоме про Григорія Голоскевича [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lit-jarmarok.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=102&Itemid=31.
4. Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім.Вернадського (ІР НБУВ). – Ф. III. – Спр. 52011.
5. ІР НБУВ. – Ф. III. – Спр. 52009. – Арк. 1.
6. ІР НБУВ. – Ф. III. – Спр. 52010. – Арк. 1.
7. ІР НБУВ. – Ф. III. – Спр. 52007. – Арк. 14.

Summary

Vitalii Matsko

Literary Source Studies: Letters of Hryhorii Holoskevych

For the first time on the bases of archival sources the work of Hryhorii Holoskevych in the sphere of Ukrainian culture has been revealed. It is proved that he simultaneously worked in the system of school education, All Ukrainian Academy of Sciences, and in books publishing. After the proclamation of NEP (new economic policy) in Kyiv in 1922, cooperative publishing house «Slovo», where Holoskevych worked as the editor, linguist, literary critics.

Key words: letter, addresser, autobiographizm, H. Holoskevych, linguist.

УДК 82.09:821.161.2 (Богацький) (045)

ЯРОСЛАВ НАГОРНИЙ,
аспірант
(м.Тернопіль)

Дифузії жанру і стилю в прозі П.Богацького на фоні дискусії «хатян» і «радян»

У статті заторкується художня творчість Павла Богацького (1883–1962), його жанрово-стильові особливості моделювання людини і світу на фоні літературної дискусії «хатян» і «радян» щодо оновлення й естетизації прози та поезії з орієнтацією на західноєвропейську філософію, культуру. Доведено, що дифузії жанру і стилю творів П.Богацького співзвучні оновленню української літератури початку ХХ століття і відповідають генеральному курсові, якого намітила редакція журналу «Українська хата». Епік виформовував передовий світогляд у межах європейської та української модерної культури початку минулого століття.

Ключові слова: «радяни», «хатяни», модернізм, дискусія, світогляд, оновлення, реалізм.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Оскільки об'єктом системного аналізу є вивчення специфіки художнього мислення прозаїка, тому передусім варто говорити про певні закономірності розвитку епічного світобачення, жанрових і стильових модифікацій в українській літературі початку минулого століття. Та й з'ясування особливостей концептуальних структур творчості П.Богацького викликане потребою введення його індивідуальних мистецьких здобутків у контекст літературознавчих уявлень про українське письменство означеного часу. При цьому важливим феноменом є не лише гострі літературні дискусії «хатян» і «радян», що віддзеркалювали зіткнення антитетичних світоглядних позицій окремих авторів, представників суспільної думки, а й становлення художнього світогляду на засадах прогресивної європейської та вітчизняної культури. Світогляд письменника в літературознавстві розглядається в комплексі проблем, що

увиразнюють ідейну спрямованість художніх творів, сутність літературно-мистецьких напрямів, їх сприйняття чи не сприйняття в художній практиці. Світогляд є найвагомішою підставою для творчості письменника, як цілісне розуміння світу, самого себе, самооцінки таланту.

У цьому ракурсі не слід відкидати й біографічні аспекти письменника, які вказують на його оточення, що тією чи іншою мірою справляли вплив на формування світогляду митця. Крім того, життя та діяльність майстра слова є чи не найкращим коментарем до його творів. Обізнаність із життєписом письменника уможливило збагнути його епоху, час буття, слугує цінним матеріалом для роздумів на світоглядні й морально-етичні теми. Світогляд віддзеркалено у творчості, а творчість письменника – це передусім він сам у ній заглиблений.

Формування цілей статті... Отже, метою дослідження є розкриття дифузії жанру і стилю в прозописемі П.Богацького на фоні літературної дискусії «хатян» і «радян».

Виклад основного матеріалу... В українському суспільстві початку ХХ століття назрівала складний період, який відбився й на розвиткові культурного процесу: передреволюційні і революційні роки (1905–1907), Перша світова війна були тим періодом, за яким настала «ніби повна смерть нації» (В.Винниченко). Люди втрачали духовні орієнтири, не було справжнього поводиря нації, а відтак вони розгубилися у вірі. Непевний стан розвитку стояв і перед українською літературою, що опинилася, образно кажучи, на роздоріжжі. І письменники, не задовольняючись формами критичного реалізму, не знали, в якому напрямку розвивати літературу. Прапор оновлення літератури підхопила молодь, розквіт творчості якої припадає саме на цей період (О.Олесь, М.Вороний, І.Огієнко, Г.Хоткевич, М.Федюшка (Євшан), М.Шаповал, П.Богацький, Г.Журба та ін). Молоде покоління українських письменників під впливом соціально-культурної ситуації в Україні і нового досвіду європейських літератур усвідомлює своє віддалення від критичного реалізму, традиційних проблем і форм їхнього моделювання, у власну творчість вносить елементи змін. У такий спосіб висловлювався протест проти натуралізму, вузького просвітянства, хуторянства, «грубого реалізму», копіювання дійсності. Молоді письменники якомога швидше бажали наблизитися до новітніх течій європейської літератури, тим самим зруйнувати стереотипи і нормативи реалістичного побутописання. Поруч з модернізмом продовжувала розвиватися нова реалістична література, що жила ідеалами наукового соціалізму, марксизму (оповідання Архипа Тесленка, Степана Васильченка, Прохора Вороніна, повість «Фата моргана» М.Коцюбинського тощо) і вела боротьбу проти декадентства, «чистого мистецтва», просвітянства. Про цей період свідчить учасник літературного процесу П.Богацький у статті «Українська хата» (До історії української журналістики): «У нашому випадку були на перешкоді не лише матеріальні мотиви, але й наша ідеологічна розбіжність, двох груп, двох світоглядів українців, т.зв. українофілів (наприкінці ХІХ століття українофіли, під постійним тиском російського уряду, здавали свої позиції, відмежовуючись від будь-якої національно-політичної діяльності (саме таких українофілів мав на думці П.Богацький. – Я.Н.) українців, що перейшли революційну школу і практику. А це саме було тим, що давало нашим противникам в руки «не мир, но меч». А коли так, то і нас вони примушували за всяку ціну озброюватися» [1, с.6]. Тобто, автору йшлося про те, що силу треба підпирати силою (лат. – «vit vi repellere licet»). У такий спосіб письменник змодифіковує справжню картину, власне бачення як саме на початку ХХ століття в Україні зароджувався художній стиль – модернізм, а з ним і нова генерація українських літераторів. Ілюструючи цитату П.Богацького, переконуємося, що серед письменників старшого і молодшого покоління не було єдиної думки стосовно оновлення літературного процесу. Як свідчить час, на перешкоді стояли марксистки, які згодом стали прихильниками соціалістичного реалізму.

Соломія Павличко теоретичну основу «хатян», їхню діяльність атрибує як політичну, з чим важко погодитися: «Політичну філософію журналу становив націоналізм. Модернізація й радикалізація політичної думки служила тлом і необхідною умовою модернізації естетичної думки й самого дискурсу. Для Павла Богацького (видавця й прозаїка), М.Сріблянського (Микита Шаповал), Миколи Євшана, нарешті для Андрія Товкачевського – головного соціолога, політолога та філософа журналу, деяких інших авторів «Української хати» націоналізм означав розбудову нації з метою її майбутньої автономізації, а також розбудову того, що тепер називається національною ідентичністю, національною свідомістю одиниць, які склали загал, українську громаду [2, с.130].

Але в архівах, спогадах, творах П.Богацького навіть подібної думки немає. Щоправда, філософ «Української хати» А.Товкачевський (1885–1965) застерігав від захоплення комуністичною утопічною ідеєю, що її активно поширювали марксистки, згодом більшовики, бо ця ідея врешті-решт призведе до фатального завершення: «Теоретичний марксизм, визнаючи процес історії до подробиць обусловленим діланнем певних законів, цілком послідовно виганяє з науки саме поняття поступу; але те, що можливо в сфері логіки не все можливо в сфері звичайного життя.

Теоретично зовсім відмовляючись від поняття поступу, фактично марксизм визнає фатальність поступу. Фаталізм в історії – це недуга нашого часу, «конек» всіх сучасних утопістів» [3, с.28]. Тому й «хатяни» вели дискусію, а іноді полеміку з «радянами». Останні, як свідчить практика, стояли на позиціях марксистської теорії, фактично вони виступили проти молодішої генерації письменників, а отже проти нового стилю, нового віяння в українській літературі.

Галина Журба в статті «Від Української хати» до «Музагету» резюмує: «Центром цього бойовища була редакція «Української хати» з Павлом Богацьким на чолі. Лагідний, товариський та співчутливий, поза редагуванням, адмініструванням журналу, був він душею і нервом збірного життя хатян, їх літературних, родинних, політичних та любовних справ... Без активної співучасті Богацького не відбувалися ніякі хатянські події» [4, с.7].

В унісон класикам української літератури появилися твори «хатян» і зокрема оповідання та новели П.Богацького «Камелія» (1908), «Осінній цвіт» (1909), «Рожева квітка» (1910), «В обіймах минулого» (1911), «Етюд» (1912), які написано з урахуванням естетичних настанов, притаманних символістичним мотивам, їх втіленням в художньому творі. Деякі новели П.Богацького містять імпресіоністично-психологічні елементи, що, відповідно, характеризує модерне прозописмо початку ХХ століття. Вони вказують на відхід автора від застарілих літературних стереотипів, на глибокий психологізм розкриття внутрішнього світу персонажів й водночас виокремлюються демократичною та гуманістичною спрямованістю.

Незважаючи на тісний «обмін» автурою, «війна» з «Радою» не вгавала, а «доходила вершка» після виходу в світ брошури С. Єфремова «Серед сміливих людей» та памфлету О. Білоусенка. Все скеровано проти «Української хати», М. Шаповала, як критика і публіциста її, який «не спускав з ока всі ходи і слова «Ради». Але це нашій справі не тільки не перешкодило, але й допомагало, бо читач починав розбиратись у справах і займав ту чи ту позицію...» [5, с.21–22].

У листі до О.Неприцького-Грановського 9 лютого 1913 року П.Богацький називає прізвища авторів журналу «Українська Хата», а також скаржиться на те, що О.Олесь (Кандиба), коли Богацький попросив, щоб «Літературно-науковий вісник» подав оголошення про журнал, то у відповідь почув, що редагований ним друкований орган є «антикультурним». Отже, О.Олесь відкрито став на бік «радян». Але й Богацький залишався оптимістом, твердо вірив у свою перемогу, в модерний дискурс – оновлення змісту і форми новітньої української літератури, літератури ХХ століття: «Питаєш, чи є матеріял який?.. Є добрячі вірші Гр.Чупринки, твої...Зо статей Андрія [Товкачевського. – Я.Н.]: «Приятелі і вороги народа». Далі підуть: твоя, Сріблянського, та ще може злагодить п.Трикулевська свою. А коли б Євшана – то і № всей. Проси також Євшана, щоби рецензій дав на ті книжки, які вийшли в Австрії: Лепкого П ч., Щурата і ін. Обов'язково [...].

«ЛНВ» починає все більше виявляти свої вуха довгі в образі Олесь [..]. Я ж, до речі, пригадав, що ми друкували оповістку «ЛНВ» – прошу, щоби й вони видрукували нашу. Але Олесь досить твердо заявив, що він буде проти сього, бо вважає «Хату» органом «антикультурним» і «антигромадським» [...]. Що мене турбує – Олесь, Рада, якась помилка в коректі, а там цілий світ, стихії будуть у тебе ворогами. Чи не титаном ти себе почувеш, коли їх переможеш і досягнеш, чого бажав» [6, с.226-228]. Останнє речення, гадаємо, атрибує світобачення, світогляд письменника, його вірність обраному стилю оновлення художньої літератури і, найпаче, перемогу в гострій суперечці з «радянами». Проілюстровані цитати вказують на те, що дискусія «хатян» з «радянами» переросла швидше всього в естетичну дуель, ніж у конфлікт літературних поколінь.

У період активної фази наступу «радян» на «хатян», а вірніше традиції на модерн, П.Богацький ще активніше береться до літературної праці, як редактор журналу підтримує зв'язки з авторами, заохочує до співпраці. Так, в листі до Христини Алчевської просить суттєвої допомоги, матеріальної і моральної підтримки: «Ви би там у Харкові, маючи великі зв'язки з «сильними міра цього», розжились би хоч на якусь сотню підмоги «Укр[аїнській] Хаті»... А жить нам необхідно, бо «ЛНВ» в новім составі перейшов цілком у руки «Радян», і вони гублять та і «хатян» не пускають. А згубивши орган, і ми, і наші змагання згинуть на віки...Треба держатись, хоч як важко. Листуетесь Ви також, певне, з п.Кобилянською, от і черкнули би їй, щоби дала якийсь малюночок до «Укр[аїнської] Хати»... Я писав сам, але вона обіцяла і не дає...» [6, с.211].

Саме під час літературної «конкуренції», запальної дискусії остаточно сформувався світогляд П.Богацького, його естетичні смаки. Навіть перебуваючи на засланні в Наримському краї (1914-17), зостається на своїх оновлених позиціях, про що красномовно свідчить його лист від 21 серпня 1916 року, адресований О.Неприцькому-Грановському: «Я не хочу чути і знати, що «хатяни» – се такі ж гастролери в літературі і в цілому українстві, як де-не-де. Бо для мене «Укр[аїнська] Хата» не лише журнал, не лише напрямок (мабуть, стилістичний. – Я.Н.), а якась своєрідна моральна засада. Я не можу згодитись, що ми колись станемо зрадниками їй («Українській Хаті».– Я.Н.) і

людьми байдужими до інтересів української літератури і взагалі українського мистецтва» [6, с.277-278].

Прозова збірка «Камелії» [7] свідчить про письменницький радикалізм в оновленні української прози, адже він вдавався до застосування різновекторних художніх прийомів. Так, в оповіданні «Чесний робітник» прозаїк звертався до дрібниць життя з тим, щоб у малому знайти велике. Однак у цьому творі змодельовано й самодостатність та безмежжя людської душі. В новелах «Рожеві квіти», «Не доскочив», «Камелія» увага письменника звернена до смаків, кольорів, звуків для того, аби пробудити забуті враження. Такі твори ототожнюються з естетикою імпресіонізму. Художній метод прозаїка виражається дослідженням свідомості своїх персонажів через підсвідомі імпульси вражень, інтуїтивну пам'ять, складні асоціативні зчеплення образів.

Отже, дифузії жанру і стилю творів П.Богацького співзвучні оновленню української літератури початку ХХ століття і відповідають генеральному курсові, що його намітила редакція журналу «Українська хата». Епік виформовував передовий світогляд у межах європейської та української модерної культури початку ХХ століття. Його перші твори були яскравим контрастом усьому офіційному українству. Політичні погляди прозаїка яскраво вписувалися в літературу, що, головним чином, спиралася на передову світову культуру, філософію. У межах модернізму, як єдності різних напрямків, прозаїк реалізує своє завдання – атрибутувати гармонію, рух до самовдосконалення, довершеності людини, створюючи власний світ на засадах єдності добра та краси, які є стержнем його художньої спадщини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Богацький Павло. «Українська хата» (До історії української журналістики) / Павло Богацький // Українська мова та література. – 1999. – Ч. 10 (122). – С. 6.
2. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / Соломія Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.
3. Товкачевський Андрій. Утопія і дійсність (до характеристики української інтелігенції). Збірка статей / Андрій Товкачевський. – К. : [Б. в.], 1911. – 112 с.
4. Журба Галина. Від «Української хати» до «Музагету» / Галина Журба // Українська мова та література. – 1999. – Ч. 10 (122). – С. 7.
5. Ільницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи» / Микола Ільницький / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ; Львівський обласний науково-методичний інститут освіти. – Львів, 1995. – 319 с.
6. Горбатюк В. Слово і меч : [роман] / Василь Горбатюк. – К. : Ярославів Вал, 2013. – 512 с.
7. Богацький П. Камелії [психологічні арабески] / Павло Богацький. – К. : Грунт, 1919. – 162 с.

Summary

Yaroslav Nahorni

Diffusions of Genre and Style in Prose Writing of P.Bohatskyi on the Background of Discussion of «Khatiany» and «Radiany»

Artistic creative work of Pavlo Bohatskyi (1883–1962), his genre and style peculiarities of person and world modeling on the background of literary discussion of «khatiany» and «radiany» as for renewal and aestheticization of prose and poetry with orientation to the West European philosophy, culture have been studied in the article. It is proved that diffusions of genre and style of P.Bohatskyi's works are consonant with the renewal of Ukrainian literature of the beginning of the XX century and meet general course, which was projected by the editorial staff of the journal «Ukrainska Khata». The epicist formed advanced conception of the world within European and Ukrainian modern culture of the beginning of the last century.

Key words: «khatiany», «radiany», modernism, discussion, world outlook, renewal, realism.